

Cuprins

DIN PARTEA AUTORULUI.....7

CAPITOLUL I

SCURT ISTORIC PRIVIND APARIȚIA SCRISULUI, A CĂRȚII ȘI

TIPARULUI..... 13

1. Noțiuni introductive privind scrierea, cartea și tiparul..... 13

2. Scurt istoric al scrierii și cărții..... 17

2.1. De la pictogramă... la scrierea fonetică..... 17

2.2. Suporturi și instrumente folosite pentru scriere 24

2.2.1. Tăblițele de argilă, printre primele suporturi folosite
pentru scriere..... 25

2.2.2. Papirusul, primul suport de scriere obținut prin
prelucrarea materialului vegetal 28

2.2.3. Pergamentul, primul suport de scris mai durabil și
rezistent..... 31

2.2.4. Hârtia, cel mai ieftin suport folosit pentru scriere 33

2.2.5. Instrumente folosite pentru scris 36

3. Mic istoric al cărții..... 37

3.1. Definirea cărții și forme de prezentare a acesteia 37

3.2. Tăblițele de lut (argilă) 38

3.3. Cartea rului (sul) 38

3.4. Manuscrisele medievale - Codex-ul..... 39

CAPITOLUL II

CĂRȚILE ȘI CONDIȚIA AUTORILOR ÎN ANTICHITATE, EVUL

MEDIU ȘI PERIOADA RENAȘTERII 47

1. Despre autori și operele lor în antichitate..... 47

1.1. Noțiuni introductive..... 47

1.2. Recunoașterea unui drept moral de paternitate 49

1.3. Manifestarea unui drept moral de divulgare a operei 58

1.4. Despre copiii și editorii antichității 60

1.5. Existența unui comerț cu manuscrise și o activitate de
librărie 62

2. Autorii și operele lor în Evul Mediu 65

2.1. Scriptoriile și activitățile lor 65

3. Bibliotecile în antichitate și în Evul Mediu	68
3.1. Apariția bibliofililor	73
4. Autorii și operele lor în epoca Renașterii	76

CAPITOLUL III

INVENTAREA TIPARULUI CU LITERE MOBILE... PRIMUL PAS

SPRE NAȘTEREA DREPTULUI DE AUTOR	82
1. Paternitatea tiparului cu litere mobile	82
2. Primele tipărițiuri ale lui Gutenberg și răspândirea tiparului	85
3. Începuturile tiparului pe teritoriul actual al României.....	87
4. Inventarea tiparului... nașterea dreptului de autor ?	95
4.1. Ecouri la inventarea tiparului	95
4.2. Nașterea dreptului de autor.....	99

CAPITOLUL IV

PRIVILEGIILE, PRIMELE FORME DE MENȚINERE A

MONOPOLURILOR TIPOGRAFILOR, LIBRARILOR ȘI, MAI TÂRZIU,

AL AUTORILOR	102
1. Condiții care au favorizat apariția privilegiilor	102
2. Sistemul privilegiilor	105
2.1. Primele privilegii acordate în Republica Venețiană.....	108
2.1.1. Primele privilegii acordate pentru invenții industriale	108
2.1.2. Primele privilegii acordate tipografilor și autorilor.....	109
2.2. Apariția edițiilor „princeps”	112
2.3. Administrarea sistemului privilegiilor.....	113
3. Primele privilegii în teritoriile românești.....	115
4. Primele privilegii în Franța.....	119
4.1. Desființarea privilegiilor – adoptarea primelor reglementări moderne	124
5. Primele privilegii acordate în Anglia.....	125

CAPITOLUL V

DESPRE CENZURĂ ȘI ÎNCEPUTURILE EI..... 131 |

1. Primele semne ale cenzurii	131
2. Apariția unor idei reformatoare dar, și prima „ripostă” a Bisericii Catolice.....	132
2.1. Primele idei reformatoare	132

2.2. Prima „ripostă” a Bisericii Catolice – „Index-ul cărților interzise”	134
3. Primele forme de cenzură pe meleagurile noastre	136
4. Primele norme referitoare la cenzură pe meleagurile noastre.....	141
5. Desființarea cenzurii pe teritoriile noastre	145
 CAPITOLUL VI	
APARIȚIA ȘI EVOLUȚIA DEPOZITULUI LEGAL.....	146
1. Scurt istoric privind apariția și evoluția depozitului legal.....	146
2. „Depozitul legal” în teritoriile românești.....	149
3. Depozitul legal în România de astăzi	155
3.1. Organizare și funcționare	155
3.2. Obligativitatea producătorilor.....	159
3.3. Obligativitatea instituțiilor beneficiare	159
4. Atribuțiile Bibliotecii Naționale în calitate de agenție națională pentru Depozit legal.....	160
5. Contravenții și sancțiuni.....	160
6. Colecțiile Bibliotecii Naționale a României	161
7. Situația cărților înregistrate în depozitul legal	163
8. Publicații editate de Biblioteca Națională.....	165
9. Acces la Baze de date internaționale oferite de Biblioteca Națională	166
 CAPITOLUL VII	
ADOPTAREA PRIMELOR REGLEMENTĂRI MODERNE PRIVIND PROTECȚIA DREPTURILOR AUTORILOR DE CREAȚII INTELLECTUALE	168
1. Preliminarii	168
2. Primele reglementări ale dreptului de autor în Anglia.....	169
2.1. Statutul Reginei Ana.....	169
2.2. Apariția primelor litigii privind dreptul de autor	171
3. Primele reglementări ale dreptului de autor în Franța	173
4. Primele reglementări ale dreptului de autor în Germania.....	175
5. Primele reglementări ale dreptului de autor în Statele Unite ale Americii	176
6. Primele reglementări pe plan internațional pentru protecția drepturilor de autor	177
6.1. Convenția de la Berna din 1886 pentru protecția operelor literare și artistice	177

6.2. Convenția de instituire a Organizației Mondiale a Proprietății Intelectuale	180
6.3. Acordul TRIPS	181
CONCLUZII	183
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ.....	189

Din partea autorului

De la bun început trebuie să precizez că în elaborarea acestei lucrări am folosit și texte scrise de mine și publicate în lucrări ale mele apărute la prestigioasele edituri Universul Juridic și C. H. Beck, precum și în „Revista Română de Dreptul Proprietății Intelectuale”, publicație editată de Asociația Științifică de Dreptul Proprietății Intelectuale și în Revista „Dreptul” editată de Uniunea Juriștilor din România.

Toate aceste texte ce sunt menționate atât în notele de subsol, cât și în capitolul „Bibliografie selectivă” au suferit revizuiți, modificări și adnotări față de forma pe care au avut-o la prima publicare.

Cu ocazia documentării, ce s-a întins pe o perioadă de aproape 9 ani de zile, am constatat că atât în cadrul bibliotecilor, cât și în cadrul muzeelor sau arhivelor naționale centrale și teritoriale ale României se găsesc, spre veșnică păstrare, conservare, administrare și pentru cercetare, mii de manuscrise, în ciuda faptului că un număr semnificativ dintre cele realizate pe meleagurile noastre de-a lungul timpului au fost distruse ca urmare a năvălirilor tătărăști, turcești sau a altor popoare migratoare care au pustiit totul în calea lor sau au fost dăruite de domnitorii noștri mănăstirilor de pe Muntele Athos și din jurul Ierusalimului. Cu referire la acest aspect, umanistul rus A. Sobolevski, citat de Mircea Tomescu în valoroasa sa lucrare „Istoria cărții românești de la începuturi până la 1918”, menționa că multe manuscrise românești „sunt împrăștiate prin bibliotecile Londrei, Parisului, Vienei, Pragăi, Zagrebului, Lvovului, ale mănăstirilor din Athos. În genere, moștenirea cărțurărească a vechilor români s-a împrăștiat în toată lumea civilizată și numai puțin a rămas în România”.

Lucrarea „Nașterea și evoluția dreptului de autor” cuprinde o scurtă incursiune în istoria scrisului, a cărții și a condiției autorilor din cele mai vechi timpuri și până la mijlocul secolului al XVIII-lea când, la aproape trei secole de la descoperirea tiparului cu litere mobile în prima jumătate a secolului al XIV-lea, au început să apară într-o „configurare modernă” și primele legi referitoare la protecția drepturilor autorilor de creații intelectuale.

Așa cum vom constata pe parcursul lucrării noastre, deși în antichitate dreptul de autor se reducea doar la „dreptul asupra manuscrisului operei”, ne-au rămas suficiente date din care să se constate că se recunoștea un anume **drept moral de paternitate** și se manifesta, într-o formă incipientă, chiar un *drept al autorului de a decide dacă, în ce mod și când va*

fi adusă opera la cunoștința publică, adică un **drept moral de divulgare** a operei, însă acestea nu erau prevăzute sau sancționate de vreun act normativ.

Atât de la vechii greci, cât și de la romani ne-au rămas destule dovezi referitoare la plagiatori care, neputând fi sancționați, erau cel puțin demascați public, „*plagiatul fiind considerat o acțiune dezonorantă*”. În acest sens, putem aminti pe poetul roman Marțial, în epigramele căruia apare pentru prima dată termenul „*plagiarius*”, cu referire la ceea ce numim astăzi plagiat și care, deseori, și-a manifestat indignarea față de acei „*plagiatori care merg cu nerușinarea până la lectura publică a operei lor, și nu numai la Roma, ci și la Cordoba, la Cadiz*”.

De asemenea, din lectura lucrării „*Noptile atice*” (*Noctivm attcarvm*) a lui Aulus Gellius, una dintre puținele scrieri în limba latină ajunsă până în zilele noastre și care constituie o bogată sursă documentară referitoare la scriitorii greci și latini din antichitate (sunt prezentate și comentate extrase din peste 270 de autori antici), aflăm că numeroși scriitori își atribuiau *paternitatea* unor versuri sau poezii ce erau scrise de către alții. Așa, de exemplu, se menționează că Platon a găsit versuri ale lui Sofocle și Eschil în poeziile lui Euripide, iar peste ani, Varro considera că din cele 130 de comedii care îi erau atribuite lui Plautus doar 21 sunt autentice. Totodată, din lucrarea citată mai aflăm că Vergiliu și-a atribuit unele versuri din scrierile unor vechi autori greci și mai ales din cele ale lui Homer și Parthenius, iar glosograful Nonius Marcellus a inclus în lucrarea sa „*Compendiosa doctrina per litteras*” „*numeroase informații și citate*” luate de la Gellius.

Din analiza bogatei corespondențe a lui Cicero cu prietenul și editorul său Atticus aflăm că filosoful și oratorul latin **îi reproșează că i-a publicat o lucrare fără acordul său, aceasta nefiind corectată și finalizată**. În același sens, Quintilian „*se plângea că o parte dintre lecțiile sale au fost puse în circulație de zeloșii săi elevi, fără a fi corectate de el*”, iar Diodor din Sicilia menționa în postfața lucrării „*Biblioteca istorică*” (*Historion Bibliothekē*), compusă din 40 de cărți, că au fost „*puse în circulație copii nefinisate și incorecte*”.

Din sursele analizate am constatat că, în acele vremuri, exista chiar și un comerț atât cu manuscrisele operelor unor autori, cât și cu copii ale acestora. Manuscrisul original era reprodus *fără acordul autorului* în mai multe exemplare care erau difuzate și vândute scump până în cele mai îndepărtate zări. Astfel, poetul antic Marțial, ale cărui opere „*s-au bucurat de o înaltă prețuire și de o binemeritată faimă de-a lungul veacurilor*”, afirma

în unul dintre poemele sale că opera sa este răspândită și citită din „deșertul Geților” până în „Galia și Britannia”.

Din valoroasa lucrare „Istoria tiparului” a profesorului Constantin Dăescu aflăm că atât în Grecia antică, cât și în Roma antică se manifesta, chiar dacă „în formă incipientă”, o activitate de librărie și editorială. La greci exista la Atena încă din secolul V î.Hr. un târg de carte („*Ta byblia*”) ce funcționa ca un anticariat din zilele noastre, iar în Roma antică existau „prăvălii specializate” („*tabernae librariae*”) în care se comercializau cărți (suluri de papirus). Librării unde se comercializau cărți noi sau de ocazie existau și în alte orașe ale antichității: Brindisi, Lyon și Reims. Cu privire la existența acestor librării, Pliniu cel Tânăr spunea că a fost „*surprins și fericit să aflu că există librării la Lyon unde se vând cărțile sale*”.

Din lucrarea menționată mai aflăm că, aproape ca și în prezent, acolo unde există „negoț” întâlnim și *acte de înșelăciune*. În acest sens, se arată că în Atena antică „*s-a vândut un manuscris autograf al Odiseii lui Homer*” deși se cunoaște că acesta, orb fiind, potrivit legendelor, nu a scris niciun rând, lucrările sale fiind transmise de-a lungul secolelor pe cale orală.

Nici din marea epocă a Renașterii nu se dețin date referitoare la existența unor forme de protecție a dreptului de autor, însă, așa cum se va vedea pe parcursul lucrării noastre, *se acordau unele privilegii individuale pentru interzicerea reproducerii (falsificării) sau vânzării unor opere*.

De asemenea, și din această epocă a istoriei ne-au rămas destule informații din care rezultă că unii creatori de geniu au fost „acuzăți” de însușirea paternității unor fragmente semnificative din creațiile altora. Astfel, jurnalistul și scriitorul francez Georges Maurevert, în a sa celebră lucrare „*Cartea plagiatelor*”, menționează că Dante, Rabelais și Shakespeare „*se numără printre cei mai notorii împrumutători din câți au existat vreodată*” și le dedică mai multe pagini cu exemple semnificative în acest sens.

Alți autori din epoca analizată, după ce își însușesc paternitatea unor opere ale altora, distrug „*originalul*” pentru a-și ascunde plagiatul. Același autor, Georges Maurevert, în lucrarea menționată, ne prezintă cazul unui oarecare Alciano din Veneția care după ce „*și-a însușit cele mai frumoase pasaje*” din lucrarea „*De gloria*” a lui Cicero ar fi și distrus-o sau cel a lui Leonardo Aretino care descoperă o lucrare de istorie a goșilor scrisă în limba greacă, atribuită lui Procopius, o traduce și o publică sub numele său distrugând, totodată, lucrarea originală.

Din epoca Renașterii nu puteau lipsi nici actele de reproducere a unor opere de artă plastică sau grafică fără acordul autorilor. În acest sens, din

zorii Renașterii deținem date despre acceptarea unui „**drept de copie privată**”. Astfel, într-una dintre predicile sale ținută în jurul anului 1330, călugărul dominican Johannes Tauler spunea: „*Un pictor bun, care vrea să picteze, pentru el însuși (subl. n.), un tablou frumos, privește întâi cu atenție un altul bine făcut și desenează pe panoul său toate punctele și liniile aceluia și reproduce apoi imaginea, cât poate de fidel*”¹. După cum se observă, Tauler folosește termenul „*pentru el însuși*”, sintagmă ce în legislația în materie din zilele noastre a devenit „**pentru uz personal**”.

După inventarea tiparului cu litere mobile de către Gutenberg, această „*invenție divină, mai mult decât umană*”, cum a numit-o Ludovic al XII-lea al Franței într-o ordonanță din 1513², cărțile s-au tipărit mai ușor, putându-se astfel realiza exemplare mai multe și la un preț mult mai mic. Datorită producției și difuzării cărților pe scară largă, cartea a început să aibă și o valoare economică, apărând în acest sens profesii noi, și anume cea de tipograf, de ilustrator, de editor și de librar, care s-au organizat în corporații puternice. Se poate spune că tipografia a transformat „*cuvântul într-o marfă*”³.

Conștientizând că puteau obține profituri mult mai mari și într-un timp foarte scurt prin reeditarea unor lucrări vechi care nu mai necesitau o serie de lucrări pregătitoare (traducere, corectare, pregătirea tiparelor etc.), au fost tipărite numeroase lucrări din diverse domenii pentru a satisface „*setea de carte*” a oamenilor și, de ce să nu recunoaștem, dorința editorilor de îmbogățire rapidă. Realizându-se cu multă ușurință copii neautorizate după operele existente, multe dintre ele fiind pline de greșeli ori fără valoare științifică, „*cărți ușoare*” după cum scria Boileau, în a sa „*Arta poetică*”, a înflorit comerțul cu astfel de cărți:

*„O sete de câștiguri pe toți i-a molipsit,
Minciuna grosolană poemele-a-njosit,
Și-acum, de pretutindeni, ies mii de cărți ușoare,
Cuvintele în piețe sunt scoase la vânzare”*⁴.

¹ Frank Arnau, *Arta falsificatorilor-falsificatorii artei*, traducere de Gheorghe Szekely, Ed. Meridiane, București, 1970, p. 31.

² Ovidiu Drîmbă, *Istoria culturii și civilizației*, volumul al XI-lea, Ed. Saeculum I. O., București, 2007, p. 51.

³ Alexandru Duțu, *Dimensiunea umană a istoriei*, Ed. Meridiane, București, 1986, p. 292.

⁴ [Nicolas] Boileau, *Arta poetică*, traducere de Ionel Marinescu, Ed. de stat pentru literatură și artă, București, 1957, *Cântul IV, versurile 169-172*, p. 83.

Totodată, după cum menționa profesorul Viorel Roș, urmare acestor activități de editare a unor lucrări vechi, a apărut „pirateria modernă”¹. În acest sens, Joanna Kostylo, profesor la Universitatea Cambridge, arăta că au fost „piratate” numeroase capodopere ale scriitorilor antici. De exemplu, tratatul „*De officiis*” scris de Cicero în anul 44 î. Hr. a fost tipărit între 1465-1482 de șapte ori în Veneția; de trei ori în Roma, de cinci ori în Milano; de două ori în Napoli, o dată în Brescia, Parma și Torino, precum și numeroase alte ediții tipărite în Paris, Köln și Mainz. Distinsa autoare a mai menționat că doar în anul 1476 au fost tipărite și au apărut pe piață cca. 17 ediții, iar în 1482 un număr de 28 de ediții din lucrarea amintită².

Nu după mult timp de la apariția tiparului, autoritățile statului, îndeosebi cele religioase, și-au dat seama că odată cu inventarea acestuia și apariția pe piață a multor cărți le va fi din ce în ce mai greu să controleze, să manipuleze, să constrângă sau să îngrădească libertatea de expresie atât a individului, cât și a maselor largi de oameni care, îndeosebi cei tineri, erau tot mai greu de ținut în ignoranță și teroare. Dornici să cunoască Biblia adevărată, credincioșii care nu cunoșteau limba latină au început să solicite tipărirea acesteia în „*limba poporului*”. Astfel, potrivit cercetărilor efectuate de academicianul român Andrei Oțetea între 1466 și 1520, Biblia a apărut în 22 de traduceri germane, în 1471 traducându-se pentru prima oară în italiană, în 1487 în limba franceză, în 1495 în spaniolă, în 1477 în olandeză etc.³.

Temându-se de această „*sete de carte*” a maselor largi și conștientizând că arta tiparului, după cum scria Samuel Hartlieb în 1641, „*va răspândi atât de mult cunoașterea, că oamenii de rând, știindu-și drepturile și libertățile, nu se vor mai lăsa cârmuiți prin asuprire*”⁴, autoritățile statului atât cele laice, cât și cele religioase au început să adopte unele restricționări în ceea ce privește tipărirea și valorificarea cărților. La început, aceste restricționări au fost adoptate prin **acordarea unor privilegii**, încet, încet, făcându-și apariția și **cenzura**, atât laică cât și religioasă, de nașterea căreia, așa cum vom constata pe parcursul lucrării, se leagă începuturile și **constituirea depozitului legal de carte**, iar mai târziu, pe la începutul secolului al

¹ Viorel Roș, *op. cit.*, (2016), p. 54.

² Joanna Kostylo, *Commentary on the Venetian Senate's decree on press affairs (1517)*, in „*Primary Sources on Copyright (1450-1900)*”, eds. Lionel Bently & Martin Kretschmer, 2008, accesibilă în www.copyrighthistory.org (accesată la 04. 07. 2017).

³ Andrei Oțetea, *Renașterea și reforma*, Ed. Științifică, București, 1968, p. 276.

⁴ Asa Briggs, Peter Burke, *Mass-media. O istorie socială. De la Gutenberg la Internet*, Ed. Polirom, București, 2005, p. 27.

XVIII-lea, începând să apară și primele forme moderne de protecție a creațiilor intelectuale.

Dar, pentru a lăsa cititorilor noștri plăcerea lecturii și descoperirea și a altor aspecte referitoare la „nașterea” și evoluția dreptului de autor, ne vom opri aici cu prezentarea noastră, nu înainte de a aminti că mi-au fost de un real folos lucrările realizate de autorii ale căror opere sunt menționate atât în notele de subsol, cât și în capitolul Bibliografie selectivă. Tuturor acestor autori le mulțumesc.

Mulțumesc celor care mi-au fost aproape, m-au înțeles și m-au ajutat în cei aproape nouă ani de documentare și realizare a lucrării, îndeosebi lui David Sebastian și Lorenei și, nu în ultimul rând, Mirelei și mentorului meu, profesorul Viorel Roș.

**Ciprian Raul
Romițan**

Capitolul I

Scurt istoric privind apariția scrisului, a cărții și tiparului

1. Noțiuni introductive privind scrierea, cartea și tiparul

Din cei aproximativ un milion de ani de istorie a existenței rasei umane, după cum afirmă antropologii, doar pentru aproape cinci mii de ani ne-au rămas dovezi istorice scrise¹ din care să aflăm modul de viață al oamenilor, obiceiurile, credințele și moravurile lor, adică gradul de cultură și artă al acestora în diferite perioade istorice².

Principala cauză a „neacoperirii” prin documente scrise a unei perioade extrem de mari din istoria omenirii este, în primul rând, folosirea unor suporturi pentru scris „fragile”, nerezistente în timp (lemn, scoarță de copac, frunze de palmier sau bananier, țesături, piei de animale, hârtie etc.) care nu s-au păstrat de-a lungul veacurilor, fie din cauza unor catastrofe naturale (cutremure, erupții vulcanice, inundații, alunecări de teren etc.), fie pentru că s-au degradat și distrus din cauza intemperiilor, degradărilor biologice (mucegai ș. a.), degradărilor fizico-chimice (deshidratări, rosături, decolorări etc.) ș. a.

O altă cauză ar fi intervenția brutală a omului manifestată prin: războaie, asedieri, incendieri și distrugerii ale unor centre culturale, invaziile barbare care au prădat și distrus în special mănăstirile, locul unde s-au scris, s-au transcris și se păstrau cărțile și alte opere sau obiecte prețioase create și folosite de om în îndelungata sa existență.

Plecând de la cuvintele Sfântului Ioan Evanghelistul din Sfânta Evanghelie după Ioan³, „*La început era Cuvântul și Cuvântul era la*

¹ Albert Flocon, *Universul cărților. Studiu istoric de la origini până la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, traducere de Radu Berceanu, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p. 45.

² Prezentul capitol are ca referință studiul meu intitulat „*De la cărțile de argilă la cărțile digitale (I)*”, publicat în „*Revista română de dreptul proprietății intelectuale*”, nr. 2/2017, pp.123-158.

³ Cap. 1. 1 din Sfânta Evanghelie după Ioan, documentul este disponibil online la adresa <http://www.bibliaortodoxa.ro/noul-testament/35/Ioan> (accesată la 02. 10. 2018).

Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvântul”, se poate pune întrebarea **cine, unde și când a inventat scrierea?**

Dar, înainte de a răspunde la această întrebare, să vedem cum este definită scrierea. Dacă în vorbirea curentă prin scriere se înțelege un „sistem de semne grafice convenționale prin care sunt reprezentate în scris sunetele sau cuvintele unei limbi”¹, în limbaj științific, profesoara Flora Șuteu a definit-o ca fiind un „sistem de semne făcute în scopul de a reproduce pentru văz vorbirea umană, care este, în esența ei, adresată auzului”². Mai recent, profesorul Viorel Roș definește scrierea ca fiind „invenția (...) cu ajutorul căreia gândurile se transformă în simboluri care se fixează pe un suport”³.

Deși istoricul antic Tacitus⁴ scria în ale sale „Anale” că „egiptenii au fost cei dintâi care și-au reprezentat ideile prin figuri de animale” și „susțin că sunt inventatorii literelor”⁵, un răspuns la întrebarea menționată, **cine, unde și când a inventat scrierea?**, nu a putut să ne fie oferit până în prezent deoarece, din cercetările specialiștilor în materie de-a lungul timpului, nu s-au putut stabili vreo persoană sau grup de persoane (cum este cazul în alte invenții) și nicio perioadă anume din istoria multimilenară a omului sau un loc geografic bine determinat de pe pământ unde să fi fost inventată scrierea.

Ceea ce este însă sigur este faptul că inventarea scrierii, la început prin semne și imagini (*scrierea ideografică* reprezentată de cuneiformele sumero-babiloniene și hieroglifele egiptene)⁶ și mult mai târziu prin inventarea unui sistem de scriere rațional, când fiecărui sunet elementar i s-a atribuit un semn deosebit (*scrierea fonetică*), este rezultatul unor procese complexe, continue și colective ale oamenilor pe parcursul a mai multor milenii, ele petrecându-se independent în diferite locuri de pe suprafața

¹ Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, *Dicționarul explicativ al limbii române*, ed. a II-a, Ed. Universul Enciclopedic, București, 1998, DEX, p. 964.

² Flora Șuteu, *Introducere în studiul ortografiei românești*, în volumul „Sinteze de limba română”, Ed. Albatros, București, 1984, p. 174.

³ Viorel Roș, *Dreptul proprietății intelectuale. Vol. I. Dreptul de autor, drepturile conexe și drepturile sui generis*, Ed. C. H. Beck, București, 2016, p. 47.

⁴ Publius Cornelius Tacitus (55-118 d. Hr.) a fost unul dintre cei mai de seamă istorici și oameni politici romani.

⁵ Cornelius Tacitus, *Anale*, traducere și note de Gheorghe Guțu, Ed. Humanitas, București, 1995, *Cartea XI, paragraful 14*, p. 278. A se vedea și Cornelius Tacitus, *Analele lui Cornelius Tacitus*, volumul II, traducere de Eugen Lovinescu, Tipografia „Jockey Club” I. C. Văcărescu, București, MCMXVI [1916], *Cartea XI, paragraful XIV*, pp. 27-28.

⁶ Viorica Cristea, în „Prefața” la Cseh Gusztáv, *Scrisul*, Ed. Dacia, Cluj, 1973, p. 7.

pământului¹, și a apărut din necesitatea omului de a se exprima și comunica și altfel decât prin viu grai. Potrivit scriitorului român Vladimir Colin², „*la perfecționarea scrierii moderne de astăzi au contribuit cel puțin 1.000 de generații*”³.

Cu privire la inventarea scrierii, poetul francez Alphonse de Lamartine⁴ spunea: „*Dacă Dumnezeu a dăruit oamenilor cuvântul, acestora, nu le-a mai rămas decât să-l transpună de la ureche la ochi*” și, prin urmare, „*e de netăgăduit că oamenii au inventat scrisul*”⁵.

Descoperirea scrierii a fost pentru omenire „*un mare pas înainte*” deoarece au apărut scribii, cărțile, învățătorii, școlile, s-au înființat bibliotecile. Cu ajutorul scrierii omul a putut să-și înregistreze și să-și administreze bunurile, să se închine și să se educe⁶, să acumuleze și să transmită mai departe cunoștințele sale⁷, toate contribuind la progresul artei și culturii și conducând la dezvoltarea civilizației pământene. Deși scrisul este privit, în general, ca o „*forță a binelui*”, de-a lungul veacurilor „*scrisul a fost folosit pentru a spune și minciuni, nu numai adevăruri; pentru a semăna confuzie și a exploata, nu numai pentru a educa; pentru a îndemna mintea omului să lenevească, nu numai pentru a o cultiva*”⁸.

Din necesitatea de a transmite de la o generație la alta cunoștințele acumulate de-a lungul vieții a apărut învățământul, la început oral, prin predică (în epoca feudalismului timpuriu) iar mai târziu, în cadrul sau pe

¹ Dovadă în acest sens sunt multitudinea de scrieri care s-au manifestat de-a lungul veacurilor: scrierea cuneiformă, scrierea hieroglifă, scrierea mayașă, scrierea chineză, scrierea japoneză, scrierea anamită, scrierea feniciană clasică, scrierea arabă, scrierea indiană, scrierile elenistice și bizantine, scrierea chirilică, scrierea latină și altele. Pentru detalii, a se vedea Abert Flocon, *op. cit.*, pp. 11-41.

² Vladimir Colin, pe numele său adevărat Jean Colin (1921-1991), a fost unul dintre cei mai de seamă scriitori români de literatură științifico-fantastică și fantezie.

³ Vladimir Colin, *Povestea scrisului*, Ed. Tineretului, București, 1966, p. 7.

⁴ Alphonse de Lamartine este pseudonimul lui Alphonse Marie Louise Prat de Lamartine (1790-1869). A fost un poet și scriitor francez. A fost membru al Academiei franceze.

⁵ Alphonse de Lamartine, *Gutenberg și invenția tiparului*, traducere de Gheorghe I. Georgescu, Ed. Tipografiei „Cuvântul Românesc”, București, 1940, p. 13.

⁶ Martyn Lyons, *Istoria cărților*, traducere de Ștefania Ferchedeu, Ed. Art, București, 2011, p. 7.

⁷ Cseh Gusztáv, *op. cit.*, p. 11.

⁸ Andrew Robinson, *Istoria scrisului. Alfabetul, hieroglifă și pictograme*, traducere de Mihnea I. Gafița, Ed. Art, București, 2009, p. 8.

lângă mănăstiri au luat ființă școlile (mănăstirești sau monastice). Școlile mănăstirești (monastice) „*au căzut în desuetudine*” pe la sfârșitul secolului al XI-lea, însă nu au dispărut în totalitate, și au început să funcționeze „*școlile-catedrale*”, cum ar fi cele din Orleans, Paris și Reims în Franța sau Liege în Belgia¹.

Pe teritoriul actual al României, *prima școală atestată documentar s-a înființat și a funcționat la Mănăstirea Cenad din apropierea Aradului de astăzi, în jurul anului 1020*. Printre izvoarele informative ale vremii se află și o scriere hagiografică denumită „*Legenda sancti Gerhardi Episcopi*” în care se menționează că în jurul anului 1020 episcopul Gerhard, ce predica în împrejurimile Aradului, a înființat o mănăstire catolică unde a adus călugări de la mai multe mănăstiri ale regatului care aveau ca obligație, printre altele, să predice „*direct poporului cuvântul lui Dumnezeu*”. Tot din acest document istoric mai aflăm că primii 30 de elevi ai școlii după ce au „*fost instruiți în lectură și în cântec*”, au fost promovați canonici și „*i-au orânduit preoți ai bisericilor și cîrmuitori de parohii*”².

Și dacă am vorbit de prima școală atestată documentar pe teritoriul nostru milenar, merită să menționăm că „*prima normă pentru selecția elevilor din învățământul românesc*” o întâlnim într-o scrisoare a lui Alexandru Lăpușneanu³, redactată probabil între 1552-1561. În această scrisoare, domnitorul moldovean îi invită pe lioveni să trimită mai mulți diaconi în Moldova pentru învățarea cântecului grecesc și sârbesc: (...) „*Trimiteți-ne patru diaconi tineri și buni, și noi îi vom învăța cântecul grecesc și sârbesc. După ce vor fi învățați, îi vom trimite îndărăt, la voi. Trebuie să aibă numai decît voci bune*”(…) ⁴.

Din nevoia de a reproduce originalul scrierilor în cât mai multe exemplare, în deceniul al cincilea al secolului al XIV-lea, a apărut *tiparul cu litere mobile* care a determinat reorganizarea școlii pe bază de materiale de studiu tipărite, cartea devenind „*o unealtă de învățământ*” și cea mai importantă „*modalitate de răspândire a culturii*” și științei⁵. Academicianul

¹ Christophe Charle, Jaques Verger, *Istoria universităților*, traducere de Eugenia Zăinescu, Ed. Institutul european, Iași, 2001, pp. 10-13.

² Pentru detalii, a se vedea Ștefan Bârsănescu, *Pagini nescrise din istoria culturii românești (sec.X-XVI)*, Ed. Academiei RSR, București, 1971, pp. 38 - 43.

³ Alexandru Lăpușneanu (1499 - 1568) a fost domnitor al Moldovei între 1552-1561 și 1564-1568.

⁴ Ștefan Bârsănescu, *op. cit.*, pp. 249-254.

⁵ Victor Duță, *Călătorie în lumea scrierii și tiparului*, Ed. Sport Turism, București, 1988, p. 10.

Ștefan Ștefănescu definea cartea ca fiind „*expresia geniului creator al unui popor, ea îi modelează ființa și-i definește identitatea spirituală*”¹.

După cum arăta și Victor Duță, prin descoperirea scrierii și a tiparului, „*omul s-a înarmat cu două instrumente deosebit de eficiente în lupta cu timpul, pentru ca viața lui să fie mai ușoară, iar progresul social să aibă loc continuu*”².

Pe parcursul lucrării vom constata că, odată cu inventarea tiparului cu litere mobile, cărțile s-au tipărit mai ușor, mai ieftin și în mai multe exemplare, au apărut meserii și ocupații noi (turnător, culegător, tipograf, corector, zețar, ilustrator, editor, librar ș.a.) și, odată cu acestea, și „*rușinoasa meserie a plagiatorilor și autorilor de contrafaceri*”, după cum scria Yolanda Eminescu, citându-l pe Adolphe B. Breulier³.

Astfel, așa cum vom detalia într-un alt capitol al acestei monografii, a devenit necesară intervenția autorității statului pentru adoptarea unor măsuri de protecție, atât a drepturilor autorilor de opere, cât și a tuturor acelor care contribuie, într-un fel sau altul, la realizarea, difuzarea și valorificarea cărților.

2. Scurt istoric al scrierii și cărții

○ 2.1. De la pictogramă... la scrierea fonetică

Așa cum am mai menționat, deși nu se cunoaște cu exactitate cine, când și unde a inventat scrierea, acest „*limbaj așternut în semne pe hârtie*”⁴, el fiind rezultatul unor procese complexe, continue, colective și independente ale oamenilor desfășurate în diferite regiuni geografice de pe suprafața pământului pe parcursul a câtorva milenii, din descoperirile arheologice și cercetările efectuate de-a lungul timpului în această materie s-a admis că cele mai vechi „*scrieri de cuvinte*” din istoria îndelungată a omenirii sunt „*scrierea sumeriană, egipteană și chineză*”⁵.

¹ Ștefan Ștefănescu, în Tudor Nedelcea, *Cartea a câta putere în stat*, Fundația „Scrisul românesc”, Craiova, 1999, p. 88.

² Victor Duță, *op. cit.*, în „Cuvânt înainte”, p. 5.

³ Yolanda Eminescu, *Opera de creație și dreptul. O privire comparativă*, Ed. Academiei RSR, București, 1987, p. 13, apud Adolphe B. Breulier, *Du droit de perpétuité de la propriété intellectuelle*, Paris, Auguste Durand Libraire, 1855, pp. 22-23.

⁴ Joshua H. Neumann, *Începuturile graiului omenesc*, Colecția „Cunoștințe folositoare”, Societatea pentru răspândirea științei și culturii, București, 1962, pp. 8-9.

⁵ Albert Flocon, *op. cit.*, p. 17.